Сычова, І.С. Рэгіянальная мадэль выхавання асобы ў народнай педагогіцы Мазырскага Палесся / І.С. Сычова // Адукацыя і выхаванне: навукова-тэарэтычны і інфармацыйна-метадычны часопіс. – 2011. – № 2. – С. 59–66.

Рэгіянальная мадэль выхавання асобы ў народнай педагогіцы Мазырскага Палесся

І.С.Сычова (УА МДПУ імя І.П.Шамякіна)

У артыкуле прадстаўлена і абгрунтавана рэгіянальная мадэль выхавання. Адлюстраваны наступныя сістэмаўтваральныя кампаненты народнай педагогікі Мазырскага Палесся: умовы нараджэння ідэальнага, здаровага дзіцяці; узроставыя перыяды развіцця дзіцяці; фактары развіцця асобы; сутнасць выхавання на Мазырскім Палессі; змест выхавання; прынцыпы выхавання; метады выхавання; традыцыйныя формы выхавання; сродкі народнага выхавання; ідэал і мэта выхавання. Характар іх змястоўнага напаўнення і ўзаемадзеяння раскрывае спецыфіку рэгіянальнай выхаваўчай практыкі.

Мазырскае Палессе – гэта тэрыторыя, якая лакалізуецца на ўзбярэжжы Прыпяці, вакол г. Мазыра і ўключае Петрыкаўскі, Жыткавіцкі, Брагінскі, Мазырскі, Калінкавіцкі, Хойніцкі, Лельчыцкі, Нараўлянскі і Ельскі раёны. На працягу стагоддзяў беларусамі-палешукамі была сфарміравана самабытная традыцыйная культура, важнейшым аспектам якой з’яўляецца педагагічны. Народная педагогіка Мазырскага Палесся – састаўная частка традыцыйнай народнай культуры, сукупнасць эмпірычных ведаў і вопыту практычнай арганізацыі выхавання, якія склаліся і перадаюцца ў побыце, традыцыях, народнай творчасці, міжасабовых зносінах прадстаўнікоў розных пакаленняў ва ўмовах дадзенага рэгіёна.

З мэтай аналізу і абагульнення рэгіянальнага выхаваўчага вопыту распрацавана мадэль выхавання асобы ў народнай педагогіцы Мазырскага Палесся, якая дэманструе эфектыўнасць і ўзаемаўзгодненасць усіх асноўных кампанентаў народнага выхавання. Мадэль адлюстроўвае канцэпцыю народнай педагогікі Мазырскага Палесся – рэгіянальна адметную сістэму поглядаў на выхаванне, якая перадавалася вусна з пакалення ў пакаленне.

Умовы нараджэння ідэальнага, здаровага дзіцяці

У рэгіянальнай выхаваўчай традыцыі даволі выразна акрэслены ўмовы нараджэння ідэальнага, здаровага дзіцяці – “*як кроў з малаком*” [3, 426].

Па-першае, каб дзіця нарадзілася здаровым і разумным, каб яму спрыяла ўдача, бацькі, блізкія і асабліва маці ў перыяд цяжарнасці (пачынаючы ад вяселля і пакуль дзіцяці не споўніцца год) павінны прытрымлівацца сістэмы рэгіянальных забарон і рытуалаў. Вылучаюцца наступныя дзеянні, важныя для фарміравання асобы дзіцяці ў будучым: паводзіны цяжарнай жанчыны і адносіны да яе акружаючых; абставіны пры нараджэнні; працэс адразання пупавіны і дзеянні з

дзіцячым месцам; першае купанне нованароджанага; выбар імя; адведкі; радзіны; хрэсьбіны. Адхіленні ў развіцці дзяцей тлумачацца недастатковым клопатам аб здаровым патомстве пры стварэнні сям'і (парушэнне народных звычаяў і маральных норм), няўвазе да ўнутрыўтробнага жыцця, уздзеяннем шкоднай магіі, іншымі як рацыянальнымі, так і ірацыянальнымі прычынамі. Такім чынам, абапіраючыся на рэгіянальную сістэму забарон, народная педагогіка Мазырскага Палесся ставіць за мэту садзейнічаць фарміраванню здаровага, псіхічна і фізічна дасканалага дзіцяці на самых ранніх этапах развіцця, яшчэ ва ўлонні маці.

Па-другое, пажадана, каб маладыя бацькі былі здаровымі, мелі добрую спадчыннасць і адпаведны мясцовым умовам менталітэт, каб дзіця не наследавала псіхічных або фізічных недахопаў і адмоўных рыс характару. Асноўнай дэтэрмінантай развіцця ў рэгіянальнай выхаваўчай традыцыі прызнаецца спадчыннаць: “*Па роду і куры чубатыя*” [2, с. 128]. Дзіцяці жадаюць вырасці як дзед, як бацька, або быць як маці, бабуля, так свядома або несвядома менталітэт перадаецца дзецям і ўнукам. Сапраўдны паляшук (*здаровы як дуб*, *працавіты як мурашка*, *цягавіты як вол* і інш.) павінен быць падрыхтаваны сістэмай народнага выхавання да пераадолення практычна любых жыццёвых выпрабаванняў.

Па-трэцяе, істотны род, сям'я, слава роду з бацькоўскага і мацярынскага бакоў. Паводле ўстойлівых перакананняў, дзіця можа “*удацца*” (нарадзіцца падобным знешне або па характару, схільнасцях) не толькі непасрэдна на сваіх бацькоў, але і на больш аддаленых продкаў. Іх грахі ці адсутнасць благаславення шлюбу з таго або іншага боку будуць “*засіціць сцежку*”, жыццёвы шлях дзіцяці. Такім чынам, працяг роду – гэта не толькі фізіялагічны працэс, але перадача і далейшае наследаванне духоўнага вопыту роду, сям'і.

Па-чацвёртае, пажадана нарадзіцца ў добрую гадзіну, спрыяльны прыродны час адпаведна рэгіянальнаму календару. Паводле уяўленняў беларусаў-палешукоў, зачацце, нараджэнне, развіццё і выхаванне чалавека, яго псіхіка, разумовыя і творчыя здольнасці падпарадкоўваюцца агульным касмічным законам, залежаць ад асяроддзевых, прыродных фактараў. Добрай прыкметай з'яўляецца нарадзіцца на маладзіку, пад поўню, неспрыяльнай – на сходніх днях. Лічыцца, што дзеці, якія нараджаюцца ўзімку – кволыя, але старанныя і добрыя работнікі; маёвыя дзеці – нешчаслівыя, але з іх бываюць добрыя музыкі і певуны; улетку – нараджаюцца гарачыя і сярдзітыя, але адыходлівыя людзі; па восені – заможныя і гаспадарлівыя [4, с. 173-174]. Тэрміны і прыкметы вар'іруюцца, але паўсямесна прызнаецца той факт, што час сутак, дзень тыдня, фаза месяца, пара года, калі нарадзіўся чалавек, вызначаюць яго характар, далейшы жыццёвы шлях.

Узроставыя перыяды развіцця дзіцяці

Працэс народнага выхавання (рэалізацыя зместу і прынцыпаў, выбар метадаў, сродкаў і форм) істотна залежыць ад узросту выхаванца. Беларусы-палешукі не

прытрымліваліся строгай узроставай перыядызацыі дзяцей, часцей вызначалі ўзрост адпаведна выконваемай працоўнай дзейнасці (нянька, пастух, аратай) або сацыяльнаму статусу (жаніх, нявеста). Узроставыя ступені дзяцінства вылучаюцца толькі прыблізна: "*большуха – дзяўчына-падлетак*"; "*хлопчак – хлопчык-падлетак*" [1].

На аснове апытвання мясцовых жыхароў і аналізу навуковых крыніц у народнай педагогіцы Мазырскага Палесся мэтазгодна вылучыць наступныя ўзроставыя перыяды: *перыяд унутрыўтробнага развіцця і нованароджанасці* (першы этап: ад зачацця да 40 дзён; другі этап: ад 40 дзён да 1 года); *перыяд маленства, кармлення грудзьмі* (ад нараджэння да 1-3 гадоў); *перыяд дзяцінства* (3-9); *падлеткавы ўзрост* (10–14); *маладосць, маладыя гады* (15-20).

Першы з названых перыядаў вызначае адметнасць рэгіянальнай выхаваўчай культуры, у якой найбольш адказным лічыцца перыяд унутрыўтробнага развіцця дзіцяці і нованароджанасці. Менавіта ў першыя 40 дзён стараюцца пахрысціць дзіця, даць імя, да гэтага часу да нованароджанага адносяцца з вялікай асцярогай, не паказваюць чужым і не называюць выбранае імя пасля заходу сонца, у размове не ўказваюць на пол, а называюць словам ніякага роду – "*дзіця*". Перыяд кармлення грудзьмі, непасрэднага кантакту з самым блізкім чалавекам, па словах інфарматараў, звычайна працягваўся да года, але нярэдка – і да 2-3 гадоў. Падлеткавы ўзрост, у залежнасці ад полу дзіцяці, можа быць названы перыядам мужчынскага, бацькоўскага выхавання для хлопчыкаў або жаночага, мацярынскага выхавання – для дзяўчынак. Маладыя гады – час, калі дзеўкі і хлопцы хадзілі на вячоркі, шукалі сабе пары. Поўны выхаваўчы цыкл у народнай педагогіцы Мазырскага Палесся – гэта жыццё чалавека ад нараджэння да смерці – век, свой век.

Фактары развіцця асобы

Развіццё асобы ў традыцыйнай культуры адбываецца на працягу ўсяго жыцця і залежыць як ад *унутраных* і *знешніх* фактараў, так і ад *ірацыянальных,* неспазнаных чалавекам. *Унутраныя фактары* – гэта спадчыннасць, прыроджаныя індывідуальныя якасці і пол выхаванца; асабістая актыўнасць асобы і глыбіня эмацыянальных перажыванняў; *знешнія фактары* – веды, уменні і навыкі, набытыя ў ходзе навучання і мэтанакіраванай перадачы рэгіянальнага жыццёва-практычнага вопыту; асабісты вопыт, атрыманы ў працэсе сацыялізацыі, ускоснага ўздзеяння мясцовага побыту і роднай прыроды; *ірацыянальныя фактары* – лёс ("*планіда*"), доля (нядоля), шчасце ("*талан*") або іх адсутнасць: "*Доля добрая, та й жытка добрая*" [4, с. 283].

Доля і нядоля – важнейшыя катэгорыі народнай культуры, у якіх асэнсоўваецца індывідуальны лёс як частка цэлага, агульнага для роду, сям'і, соцыуму шчасця [5, с. 113]. Па народных уяўленнях, магчымыя варыянты развіцця падзей запраграмаваны лёсам і доляй: "*кожын чалавек ці рано, ці позно мае тое*

перажыць, што яму назначано” [4, с. 64], хаця і могуць быць пэўным чынам скарэкціраваны ў ходзе абрадаў. Таму просьба аб шчаслівай долі нованароджанага – стрыжнёвая ідэя радзіннага абраду, аб сямейным шчасці – вясельнага і г.д.

Доля нованароджанага ўяўляецца ў выглядзе прыгожай дзяўчыны: “Адна спляла вянок з асату да з чатрапалоху да й кажэ: “*Ось, такая жытка будзе таго чалавека, якого я буду доля”. – Другая спляла вянок з калітак да з веццяı. А я ж, – кажэ, – доля рыбака да ахвотніка. – Трэйцяя ж самая гожая спляла сабе вянок з каласоў жыта й пшаніцы да й убрала яго рознымі кветкамі. –Я ж, – кажэ, – доля гаспадара*” [4, 284].

Беларусы-палешукі вераць, што выпадковасць, добрая або ліхая гадзіна, прысутнасць або адсутнасць шанцавання, спрыяльныя або неспрыяльныя падзеі сямейнага жыцця акзваюць значны ўплыў на лёс чалавека: “*такі мой талан”* [1, с. 132]). Падобна казачнаму герою, кожны чалавек штодня знаходзіцца на раздарожжы, перад выбарам, што асабліва актуальна ў лёсавызначальныя моманты жыцця: выбар мужа або жонкі, прафесіі і інш. І нават, калі знешнія і ўнутраныя фактары спрыяюць развіццю асобы, але доля ліхая, то чалавек можа зрабіць памылковы выбар, трапіць у цяжкую сітуацыю.

У этнапедагагічных даследаваннях названыя ірацыянальныя фактары асобна не вылучаліся, але ў народнай педагогіцы Мазырскага Палесся, яны, безумоўна, улічваюцца, адлюстраваны ў народнай творчасці. На ірацыянальныя фактары чалавек імкнуўся аказваць пэўны ўплыў, але і гэтыя фактары вызначалі якім народзіцца дзіця, ці зможа ў поўнай меры рэалізаваць свой жыццёвы патэнцыял.

Змест выхавання

Змест народнага выхавання – гэта сацыяльны вопыт папярэдніх пакаленняў (жыццёвая філасофія палешукоў, сістэма ведаў, практычных уменняў і навыкаў, устойлівых звычак паводзін, грамадскія і сямейна-побытавыя традыцыі), якім павінен авалодаць выхаванец.

На Мазырскім Палессі выразна выяўляецца полаўзроставая дыферэнцыяцыя зместу выхавання, дзе, па-сутнасці, рэалізуюцца два асобныя працэсы: выхаванне хлопчыка, будучага мужчыны і выхаванне дзяўчынкі, будучай жанчыны. Працэсы ўзаемазвязаны, але не змешваюцца паміж сабой, што абумоўлена мясцовымі забаронамі, характарам традыцыйнай культуры і спецыфікай побытава-гаспадарчай дзейнасці. Парушэнне забарон магло прывесці да непажаданых наступстваў: з’яўленню фізічных (грудзі ў мужчын, барада ў жанчын) або псіхічных (страх, трывога, баязлівасць, нерашучасць у мужчын; змена голасу і паводзін у жанчын) прыкмет, уласцівых супрацьлегламу полу.

У аснове зместу выхавання знаходзяцца народны светапогляд і традыцыйная мараль, што вызначаюць узаемаадносіны паміж бацькамі і дзецьмі, стаўленне чалавека да жывой і нежывой прыроды і інш. Змест народнага выхавання

ўтрымлівае наступныя кампаненты: *маральнае выхаванне* – падмурак народнай педагогікі Мазырскага Палесся, абапіраецца на паняцці “грэх”, “сорам”, “праўда” і “крыўда”, як аснову ўнутранай, глыбокай духоўнасці; *разумовае выхаванне* – праяўленне клопату аб нараджэнні разумных, псіхічна здаровых дзяцей, развіцці памяці і мыслення выхаванцаў сродкамі народнай педагогікі; *працоўнае выхаванне* – развіццё асобы ў дзейнасці, фарміраванне станоўчых адносін да любой працы, грамадскае асуджэнне гультайства; *фізічнае выхаванне* – загартоўка арганізма ў натуральных умовах, насычанасць побыту фізічнымі нагрузкамі, разуменне адзінства духоўнага і фізічнага здароўя членаў роду, сям’і; *экалагічнае выхаванне* – засваенне рэгіянальнага народнага календара, спосабаў прыродакарыстальніцкай дзейнасці, фарміраванне пераканання ў непазбежнасці пакарання за няправільныя адносіны да прыроды; *эстэтычнае выхаванне* – эстэтычна-мастацкае і эстэтычна-працоўнае развіццё асобы, фарміраванне веры ў стваральную, выхаваўчую сілу народнага мастацтва.

Сутнасць выхавання на Мазырскім Палессі

На рэалізацыю зместу і выбар метадаў выхавання істотна ўздзейнічае разуменне сутнасці выхавання на Мазырскім Палессі. Змястоўнае напаўненне тэрміну “выхаванне” у народнай педагогіцы Мазырскага Палесся адрозніваецца ад агульнапрынятага. Лексема “выхаванне” практычна не ўжываецца ў народных гаворках, дзе выхаваўчае ўзаемадзеянне вызначаецца як “гадаваць”, “глядзець”, “слухаць” – “не слухаць” і інш. [1]; [4]. *Народнае выхаванне* – сістэма арганізацыі гадавання, навучання, нагляду, дзе *гадаванне* – забеспячэнне фізічнага і духоўнага развіцця дзяцей у сям’і да паўналецця, уступлення ў шлюб; *навучанне* – працэс набыцця жыццёва-практычнага вопыту і рэгіянальнага светапогляду ў сям’і, сацыяльным асяроддзі; *нагляд* – кантроль і ацэнка штодзённых паводзін, учынкаў і выказванняў выхаванца ў сям’і або соцыуме ў адпаведнасці з патрабаваннямі народнай маралі.

Прынцыпы выхавання

Прынцыпы народнага выхавання з’яўляюцца цэнтральным, звязуючым звяном прапануемай мадэлі. Гэта патрабаванні да выхаваўчай дзейнасці, якія забяспечваюць эфектыўнасць фарміравання асобы на аснове рэгіянальнай культуры і вынікаюць з агульных, устойлівых і паўтараемых заканамернасцей, характэрных для традыцыйнага ладу жыцця. Да агульных, глыбінных заканамернасцей у шырокім сэнсе адносяцца: а) узаемасувязь чалавека і прыроды, сусвету; б) цыклічнасць прыроднага, гаспадарчага і сацыяльнага быцця і фальклору; в) жыццё ў працы, натуральны характар гаспадаркі; г) пераемнасць традыцый, кансерватызм, культ продкаў; д) адзінства духоўнага і матэрыяльнага, рацыянальнага і ірацыянальнага ў жыцці.

Вылучаны наступныя прынцыпы выхавання:

– *прынцып прыродазгоднасці* – патрабаванне ўспрыняцця і цэласнага выхавання чалавека як неад'емнай часткі прыроды, адпаведна часу нараджэння, генатыпу, полу і ўзросту з улікам індывідуальных псіхалагічных асаблівасцей, паступовага фізічнага і духоўнага развіцця на ўлонні роднай прыроды;

– *прынцып цыклічнасці* – патрабаванне паступовага, сістэматычнага характару выхаваўчага ўздзеяння, адпаведна ўзроставым перыядам развіцця дзіцяці, якія падпарадкаваны кругазвароту, цыклічнасці быцця (прыроднай, астранамічна-часавай, сельскагаспадарчай, мастацкай, рэлігійна-побытавай, жыццёва-біялагічнай, сямейна-родавай, сацыяльнай і інш.), што заснавана на пэўным рытме і забяспечвае ўпарадкаванасць існавання прыроды, чалавека і традыцыйнага грамадства;

– *прынцып сувязі выхавання з працай* – патрабаванне ранняга працоўнага развіцця адпаведна полу дзіцяці ва ўмовах натуральнай гаспадаркі і трывалых сямейна-родавых сувязей, практычнага далучэння дзяцей да асноўных працоўных заняткаў мясцовага насельніцтва;

– *прынцып адзінства рацыянальнага і ірацыянальнага ў выхаванні* – патрабаванне ўліку ўздзеяння на псіхічнае і фізічнае развіццё дзіцяці не толькі канкрэтнага слова або дзеяння, але і спраў продкаў, сілы думкі, пажадання, погляду, характару ўзаемадзеяння прадметаў матэрыяльнай і з'яў духоўнай культуры ў лёсавызначальныя моманты жыцця;

– *прынцып культуразгоднасці* – патрабаванне выхавання дзіцяці як спадкаемцы традыцый (рэлігійных, маральных працоўных, эстэтычных, сямейных, сацыяльных, побытавых) свайго роду, сям'і і рэгіёна, носьбіта мясцовай гаворкі і светапогляду (адметнае ўспрыняцце часу, прасторы, прыроды), што забяспечвае пераемнасць пакаленняў.

Метады выхавання

На прынцыпах грунтуюцца метады народнай педагогікі Мазырскага Палесся. Метад выхавання разумеецца як спосаб вырашэння выхаваўчых задач і ажыццяўлення мэтанакіраванага або ўскоснага выхаваўчага ўзаемадзеяння.

У рэгіянальнай выхаваўчай практыцы склаліся наступныя ўзаемадапаўняльныя групы метадаў выхавання:

– *метады выхавання словам, вербальныя* (перакананне, павучанне, павучанне ў мастацкай форме, ускоснае тлумачэнне, папярэджанне, заахвочванне, гутарка, ускосная гутарка, станоўчая і адмоўная грамадская ацэнка, забарона, асуджэнне, дражненне, высмейванне, абзыванне і г.д.);

– *практычныя метады і прыёмы* (назіранне, паўтарэнне, практыкаванне, прывучэнне, заданні, даручэнні, аўтарытэт бацькоў і старэйшых, станоўчы і адмоўны прыклад, прыклад продкаў, прыклад-ідэал, індывідуальнае і групавое спаборніцтва, выпрабаванне розуму, практычныя выпрабаванні і г.д.);

– *метады і прыёмы эмацыянальна-магічнага ўздзеяння* (запалохванне, пагроза і папярэджанне, прыём нямой пагрозы, фізічнае пакаранне з элементамі эмацыянальна-магічнага ўздзеяння, пераключэнне ўвагі, адухаўленне нежывых прадметаў, блаславенне і адрачэнне, праклён, пакаянне, прысяганне, ахвяраванне, гасцінцы, валачобнае, добрыя пажаданні, павер'і і г.д.).

Вылучэнне метадаў эмацыянальна-магічнага ўздзеяння ў асобную групу выклікана іх спецыфікай: дадзеныя метады абапіраюцца на вышэй абгрунтаваны рэгіянальны прынцып адзінства рацыянальнага і ірацыянальнага, у выніку чаго пры ўздзеянні на асобу ўжываюцца не толькі слова або дзеянне, а ў спалучэнні з міфалагічнымі і рэлігійнымі вобразамі, элементамі сугестыі, унушэння.

Выбар канкрэтных метадаў вызначаўся ўзростам і полам дзяцей, іх індывідуальнымі асаблівасцямі і задачамі выхавання на пэўным этапе.

Традыцыйныя формы выхавання

Традыцыйныя, спецыяльна арганізаваныя формы выхавання і сацыялізацыі асобы падраздзяляюцца па наступных прыкметах:

– *па колькасці ўдзельнікаў*: індывідуальныя, мікрагрупавыя, групавыя (калектыўныя) і масавыя;

– *па ўзроставаму складу:* аднаўзроставыя, рознаўзроставыя і шматпакаленныя;

– *па палавой прыкмеце:* хлапечыя, дзявочыя або змешаныя;

– *адпаведна цыклічнасці фальклору*: формы выхавання, абумоўленыя цыклам сямейна-бытавых звычаяў і абрадаў (радзіны, вяселле); формы выхавання, абумоўленыя цыклам каляндарна-земляробчых звычаяў і абрадаў (зімовыя, веснавыя, летнія, восеньскія).

У комплексе традыцыйныя формы выхавання садзейнічаюць эфектыўнай арганізацыі вольнага часу і міжасабовых зносін. У іх праяўляецца рэгіянальная адметнасць народнай педагогікі: большасць народных святаў і абрадаў распаўсюджаны па ўсёй Беларусі, але тым не менш яны істотна адрозніваюцца дэталямі, полаўзроставым складам удзельнікаў, непаўторнасцю мясцовых дыялектаў.

Сродкі народнага выхавання

У якасці сродкаў выхавання выступае духоўная і матэрыяльная культура беларусаў-палешукоў, прадстаўленая ў сукупнасці, без дэталізацыі вуснай народнай творчасці, дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва і інш. Асобна вылучана родная прырода, паколькі яна не створана чалавекам, але з'яўляецца асновай яго існавання, загартоўвае фізічна і духоўна. Праца і працоўныя заняткі мясцовага насельніцтва знаходзяцца ў кантэксце як матэрыяльнай, так і духоўнай культуры, але, па-сутнасці, уяўляюць сабой асобны, самастойны феномен народнага выхавання, школу жыцця, якая рыхтавала чалавека да пераадолення практычна любых

жыццёвых выпрабаванняў. У адзінстве сродкі народнага выхавання ўяўляюць агульнае цэлае, з'яўляюцца састаўнымі складаемымі цэласнай народна-выхаваўчай сістэмы.

Ідэал і мэта выхавання

Народны выхаваўчы ідэал – гэта дасканалая асоба (ідэальнае дзіця, ідэальны хлопец ці дзяўчына) ва ўяўленні беларусаў-палешукоў, што валодае як прыроджанымі, перададзенымі "па раду", так і набытымі ў ходзе сацыялізацыі або мэтанакіравана сфарміраванымі ў працэсе сямейнага і грамадскага выхавання фізічнымі і духоўнымі якасцямі.

Патрабаванні да дасканалай асобы прадстаўлены ў народнай творчасці (казкі, прыказкі), у радзінна-хрысцінным (уяўленні аб ідэальным дзіцяці) і вясельным абрадах (ідэал хлопца і дзяўчыны), а рэальна дасягнуты вынік выхавання ўвасоблены ў канкрэтных асобах жаніха і нявесты – маладой і маладога. Пры гэтым характэрна прысутнасць не толькі індывідуальнай, але і калектыўнай ацэнкі (славы) роду і сям'і – сукупнасці ідэальных якасцей прадстаўнікоў дадзенага рэгіёна.

Мэта народнага выхавання – шматбаковае развіццё дзіцяці на аснове рэгіянальнай культуры, у выніку чаго адбываецца выхаванне дасканалай асобы ў адпаведнасці з традыцыйнымі ўяўленнямі беларусаў-палешукоў: дасканалага хлопца, будучага мужчыны або дасканалай дзяўчыны, жанчыны. Ажыццяўляецца падрыхтоўка да жыцця і асноўных сацыяльных роляў: паслухмянага, клапатлівага сына або дачкі; добрага сем'яніна, мужа або жонкі, бацькі або маці; сумленнага працаўніка, які забяспечвае дабрабыт сям'і і здольны пераадольваць жыццёвыя выпрабаванні; надзейнага члена сельскага калектыву, які захоўвае спрадвечныя традыцыі. Такім чынам, народны выхаваўчы ідэал знаходзіць увасабленне ў рэальных асобах, адпаведна полу выхаванца і менталітэту беларусаў-палешукоў.

У агульных рысах паляшук і сёння свядома або несвядома з'яўляецца носьбітам наступных рыс і якасцей: сціплы, эмацыянальна стрыманы ў выказванні асабістых перажыванняў і чулы, "жаласлівы" да чужой бяды; сумленны, справядлівы і прынцыповы, але асцярожны ў выказваннях, умее трымаць язык за зубамі, неахвотна і не адразу адкрывае душу чужому чалавеку; камунікабельны, але не любіць пустой балбатні; разумны і кемлівы, але не дэманструе гэта адкрыта, часцей "сабе на ўме" і выглядае прастачком; крытычна адносіцца да ўсяго новага, шануе славу свайго роду і імкнецца хоць у нечым жыць як жылі дзяды і прадзеды; калі і не ўжывае, то добра ведае сваю гаворку і мясцовыя мянушкі, па якіх беспамылкова адрознівае сваіх ад чужых; любіць сваё селішча, акружаючую прыроду і без дэкларацый даказвае гэта, бо здольны жыць у родных мясцінах нават пасля Чарнобыля; як правіла добра арыентуецца ў прасторы, не заблудзіцца ў лесе і не патоне ў балоце; цярплівы і настойлівы, працуе самааддана ў любой сферы, але цэніць працу найперш сялянскую, фізічную; на генетычным узроўні любіць зямлю і

пакутуе ад адсутнасці кантакту з прыродай, таму нярэдка мае прысядзібны ўчастак, збірае або вырошчвае грыбы і ягады; ведае цану здароўю, але па прычыне апантанасці працай або ідэяй не беражэ сябе, у глыбіні душы не давярае дактарам і крытычна ставіцца да фізкультуры, лечыцца пераважна па сямейных, народных рэцэптах або ў мясцовай бабкі-шаптухі; даволі рэлігійны, баіцца граху, але пры гэтым шчыра верыць у сны, варажбу, прывідаў, кантакты з нябожчыкамі, рыхтуецца да смерці ўласнай або блізкіх і трымае дома вузельчык на смерць ці нават труну на гарышчы; любіць жыццё і лічыць самагубства вялікім грахом, клапоціцца не толькі пра сябе, але і пра блізкіх, сее жыта, хоць збіраецца паміраць; цэніць матэрыяльны дастатак, ашчаджае кожную капейку, імкнецца назапасіць і на вяселле, і на смерць, і на чорны дзень, каб не ісці ў позычкі; не давярае зробленаму або прыгатаванаму чужымі рукамі, па меры магчымасці пячэ свой хлеб, гатуе дамашнія стравы і, пeражыўшы не адну галадоўку, мае схільнасць рабіць харчовыя запасы; любіць і разумее малых дзяцей і надзвычай прымхлівы ў адносінах да іх псіхалагічнага і фізічнага здароўя; патрабавальна адносіцца да падрослых чужых і ўласных дзяцей, рэдка гаворыць аб любві да блізкіх, але здольны дапамагаць ім да апошняга і нават аддаць за іх жыццё. Спалучэнне дадзеных ментальных уласцівасцей дазваляе мясцовым жыхарам не толькі выжыць, але і стварыць сям’ю, эфектыўна працаваць і духоўна развівацца ва ўмовах дадзенага рэгіёна, на роднай зямлі.

Мадэль паказвае, што на Мазырскім Палессі існавала дастаткова стройная, самаарганізаваная сістэма поглядаў на выхаванне асобы, якая абапіралася на інтуіцыю, жыццёва-практычны вопыт і пачуццё меры. Рэгіянальныя падыходы да выхавання асобы па сваёй сутнасці некалькі адрозніваліся ад агульнапрынятых у сучаснай педагагічнай навуцы, але давалі станоўчы выхаваўчы эфект і ў цэлым развівалася ў агульным рэчышчы выхаваўчых прыярытэтаў беларускай народнай педагогікі, адлюстроўваючы спецыфіку менталітэту і светапогляду беларусаў-палешукоў. Пры гэтым базавыя этнічныя каштоўнасці, да якіх адносяцца народная мараль, асаблівасці сацыялізацыі асобы, разуменне чалавека, светапогляд у цэлым, увасобленыя ў сістэме народнай педагогікі, не толькі захоўваюцца, але маюць тэндэнцыю да выкарыстання ў новых умовах, па-за межамі традыцыйнай культуры.

Літаратура

1. Кучук, І.М. Палескі слоўнік: Лельчыцкі раён / І.М. Кучук, А.К. Малюк. – Мазыр: МазДПІ імя Н.К. Крупскай, 2000. – 156 с.
2. Прыказкі і прымаўкі ў дзвюх кнігах / рэд. А.С. Фядосік. – Мінск: Навука і тэхніка, 1976. – Кн. 2. – 616 с.
3. Пяткевіч, Ч. Рэчыцкае Палессе / Чеслаў Пяткевіч; уклад., прадм. У. Васілевіча; пер. з пол. Л.Салавей і У.Васілевіча. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 2004. – 672 с.
4. Сержпутоўскі, А.К. Прымхі і забабоны беларусаў-палешукоў / А.К. Сержпутоўскі; навук. рэд., прадм. У.К. Касько. – Мінск: Універсітэцкае, 1998. – 301 с.
5. Славянские древности: этнолингвистический словарь: в 5 т. / Ин-т славяноведения и

балканистики РАН; под общей ред. Н.И. Толстого. – Москва: Междунар. отношения, 1999. – Т. 2: Д-К (Крошки). – 704 с.